అసలు సమస్య

''సార్, సార్''.....

కందసామి, ఒస్‌లోంచే కేకేసేటప్పటికి, వెంకటేశ్వర్లు, చప్పున ఇనపచువ్వ పట్టుకుని బస్‌స్టెప్ బోర్డుమీద నుంచున్నాడు, కండక్టర్ కసురుకుంటున్నా వినకుండా. బస్ రాయ పేట హైరోడ్డు దగ్గిర ఆగినప్పుడు, ఇద్దరు దిగటం వల్ల వెంకటేశ్వర్లు లోపలికి వెళ్లి, కందసామిదగ్గిర కూచున్నాడు. కందసామి బస్‌లో ఇతరులున్నా రనన్నా లెక్కజెయ్యకుండా, వొచ్చీరాని తెలుగులో, వెంకటేశ్వర్లుని పలకరించసాగాడు. కందసామికి, అనేక అలవాట్లున్నయ్. అన్నిట్లోకి ముఖ్యమైంది ప్రతి వాక్యాంతంలోనూ 'సార్' అనటం. ఆఫీస్‌లో మేనేజర్నీ, పెద్ద గుమాస్తాల్నీ పది పదకొండేళ్ళనించీ అట్లా సంబోధించి సంబోధించి వాడికి ఎవరితో మాట్లాడుతున్నా 'సార్' రాకమానదు. అలవాటు కొద్దీ, వెంకటేశ్వర్లు కూడా ఏదో గుమాస్తాపనే చేస్తున్నప్పటికి, ఆఫీస్‌లోనే తన పనితో పాటు అక్కడి అలవాట్లని గూడా వొదిలి వొచ్చేవాడు కందసామి. కండక్టర్ దగ్గిర టికెట్లు కొంటూ చిల్లర డబ్బులు కోసం జేబులు తడుముకొని, '' ఏదన్నా చిల్లరవుందా సార్! నోటుదా వుంది.... ఇంటిదగ్గిర ఇస్తును'' అని అడిగాడు స్నేహితుణ్ణి. వెంకటేశ్వర్లు మారు మాట్లాడకుండా, చిల్లర డబ్బులుతీసి కండక్టర్ చేతిలో పెట్టాడు. కందసామి, ''తాంక్సు సార్, తాంక్సు... చాల లేటుగా వొచ్చినారేమ్ సార్? ఆఫీస్‌లో పని కాలేదా?'' అని సానుభూతితో కుతుక్కున్నాడు. వెంకటేశ్వర్లు బస్‌లో, ఇతరులున్నారని బిడియపడుతూ గొంతు తగ్గించి ''అవును!....'' అని మాత్రం అనేసి, కిటికీగుండా బైటికి చూడసాగాడు.

ఇద్దరూ రాయపేట హాస్పిటల్ దగ్గిర దిగి, ఆ పక్కనే వున్న కన్నియప్ప మొదలి వీధిలోకి ప్రవేశించారు మౌనంగా. ఆ వీధిలో నాల్గవ ఇల్లేవాళ్లిదరికీ చిన్న పెంకుటికొంప. మొత్తం అద్దెకి కందస్వామి దాన్ని యజమానిదగ్గిర పుచ్చుకుని, రెండోవాటా వెంకటేశ్వర్లు కిచ్చాడు. ఇద్దరూ చెరో పదిహేనూ ఇచ్చుకుంటూ ఇరుకైనా అంతకన్న వేరేగతేమీ లేకపోవటంవల్ల కాలక్షేపం జరుపుతున్నారు ఎట్లాగోట్లా.

ఆ ఇంటికి నాల్గుగజాల దూరంలో, ఓ కాఫీ హోటల్ వుంది. ఇద్దరు మిత్రులూ, యథాప్రకారం కాఫీహోటల్లోకి పోయి, కుర్చీల్లో కూర్చున్నారు. పదినిమిషాల బట్టి ఏమీ మాట్లాడక పోవటంవల్ల కడుపు వుబ్బిపోయినవాడిలా కందసామి, తొందర తొందరగా,

'' ఏమిసార్, పేపర్ చూస్తిరా ఇవాళ?'' అని అడిగాడు ఉత్సాహంగా.

''రోజూ చూస్తాను'' అని ముక్త సరిగా సమాధానమిచ్చి వెంకటేశ్వర్లు, సప్లయర్ తెచ్చిన కాఫీ చప్పరించ సాగాడు.

కందసామి, కాఫీ ఓ గుక్క తాగి, ''న్యాయమేనా సార్ ఇది? అని'' హఠాత్తుగా ప్రశ్నించాడు కొంపంటుకున్నట్టు పోజ్ చేసి.

''ఏమిటి న్యాయం కాదంటావు?'' వెంకటేశ్వర్లు ఆదుర్దాగా కనుక్కున్నాడు తన మిత్రుణ్ణి.

''అదేసార్ అదే, పట్నందా. ఆంధ్రులదేనని పేపర్‌లో చెప్తారు సార్. అది న్యాయమా సార్?'' అన్నాడు కందసామి చాలా సీరియస్‌గా. అతని గొంతులో తమిళులకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్న ధీమా, బాధ్యతా గోచరిస్తున్నై.

వెంకటేశ్వర్లు కాఫీ సాంతం తాగి, సిగరెట్ వెలిగించబోతూ, ''అన్యాయమంటావేమిటి? మద్రాసు తప్పనిసరిగా మాదే. అందులో నీకు అనుమానంగూడానా?'' అన్నాడు, అతి శాంతంగా. అతని స్వరంలో వందల యేండ్లకిందట రాజ్యాలేలిన ఆంధ్రరాజుల గర్వం, హక్కూ ధ్వనించాయి.

కాఫీకప్పు దభెలున బల్లమీద పెట్టి కందసామి ''అదేమి సార్ నువ్వు అట్లా చెప్తారు? దినం మద్రాసు చూస్తిరిగదా. మేముదా ఎక్కువవుండే సంగతి మీకు తెలీదా సార్?''

వెంకటేశ్వర్లు పకపక నవ్వి, '' ఇదిగో కందసామి, మీవాళ్ళెంత బూకరించినా మద్రాసు మాత్రం మాదే. మేము చెంగల్పట్టువరకూ నివాసంగా వుంటుంటే, మద్రాసు మీదెట్లా అవుతుందంటావు? పోని ఇటు హిస్టారికల్‌గా చూసినా తెల్లవాళ్ళకి ఈ పట్నాన్ని ఇచ్చిన చెన్నప్ప మా వాడు!'' అన్నాడు.

కందసామి వక్కపొడి కటకట నవులుతో, ''చెంగల్పట్టుదా మీది అంటారు. రేపు, తంజావూరువరకుదా మాది అంటారు సార్. న్యాయం వుండాలి సార్. తిరపతివరకు మావాళ్లె వుండారని నేను వాదిస్తుమసార్?'' అని ఇంకేమంటావు అన్నట్టు వెంకటేశ్వర్లుని ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు.

వెంకటేశ్వర్లు కక్షగా కందసామివంక చూస్తూ, '' ఆ మాటకొస్తే, మీ వాళ్లు లేనిదెక్కడ? హిమవత్పర్వతం మీదగూడా మీ వాళ్ళ కాఫీహోటల్ వుంది! అంతమాత్రంచేత అదంతా మాదేనంటే ఎవడొప్పుకుంటాడోయ్?'' అంటూ కుర్చీనుండి లేచాడు. కందసామికి వెంకటేశ్వర్లు ఎత్తిపొడుపుమాటలకి వొళ్ళు మండి, చెన్నపట్నం మీకుదా ఎట్లావస్తాదో, చూస్తును సార్! మేముదా, పైత్యం అనుకుంటావా సార్. చూడు మీ రత్తం వీధిలో ఓడాలి (ప్రవహించాలి) సార్!'' అన్నాడు కోపంగా వెంకటేశ్వర్లువైపు చూస్తూ.

''చూదాంగా'' అని, వెంకటేశ్వర్లు కందసామిని తమిళ రెప్రజెంటేటివ్‌గా భావిస్తూ గడపదిగి, బిల్లు చెల్లించడం మరిచిపోవటంవల్ల మళ్లీ మెక్కి వెళ్లి చిల్లరడబ్బులు అయ్యరుకు ఇచ్చి, ఇంటి ముఖం పట్టాడు. కందసామి కూడా కోపంగానే అతడి మోకాలేతులో తను ఏదో గొణుక్కుంటూ నడవసాగాడు.

2

వెంకటేశ్వర్లు తన భార్య కాంతంతో ఆరాత్రి భోంచేస్తున్నప్పుడు ఇలా హెచ్చరించాడు: ''కాంతం, ఆ కందసామిగాడి పెళ్ళాంతో నువ్వేమీ మాట్లాడబోకు ఈక్షణంనించి.''

కాంతం ఆశ్చర్యపడ్డది, ఈ అకస్మాత్తు హెచ్చరికకి. '' ఏమండి? ఏమన్నా పోట్లాడేరా ఆయనతో? పొద్దుటిదాకా బాగానే వుంటిరి గదండి?'' అని అడిగింది ఆశ్చర్యంగా.

''వాడా? వాడు ఒట్టి రోగ్ అనుకో! మద్రాసు అరవవాళ్ళదే అని పోట్లాటకొచ్చాడు నా మీదికి! రక్తం వీధుల్లో ప్రవహించాలిట! - అదంతా నీకెందుకుగాని, నువ్వు దానితో మాట్లాడబోకు.''

''అయ్యో రామా! దీనికేనండి పోట్లాటా? బాగానేవుంది విడ్డూరం!''

''నీకేం తెలుసునే, చదువూ సంధ్యా లేని దానివి? మద్రాసు ఏరకంగా చూసినా ఆంధ్రులదే. నేను బల్లగుద్ది చెప్పగలను. రూపాయికి పదహారణాలపాళ్ళూ, మద్రాస్ తెలుగే. అరవవాళ్లు చచ్చిగీపెట్టినా, మద్రాసు వాళ్ళకి పోదనుకో! ఒక్క ఆంధ్రుడు ప్రాణంతో వున్నా పోట్లాట సాగాల్సిందే!''

''అబ్బ పోనిద్దురూ, మద్రాసు ఎవరిదైతే మనకేం ఒరిగిందండి? ఓ గుడ్డముక్క చవకగా వొచ్చునా, సరిగా బియ్యపుగింజ దొరుకునా? ఎందుకొచ్చిందండి పొరుగువాళ్ళతో పోరూ?''

''నీ బుద్ధి పోనిచ్చావుగాదు. ఆవిడతో ఇక ఎప్పుడన్నా నువ్వు మాట్లాడ్డం చూశానా, వీపు చెడుతుంది'' అని వెంకటేశ్వర్లు, విస్తరి దగ్గిరనించి లేస్తూ, కోపంతో అన్నాడు.

''నాకేం లెండి, మానేస్తాను'' - కాంతం, ఏడుపు గొంతు పెట్టూ ఈ మాట అనేసి, వంటింటోంచి బయిటికి పోయింది.

వెంకటేశ్వర్లు వసారాలో పక్కపరిచి పడుకుని ఆంధ్రులకి మద్రాసు రావటానికి గల ఆస్కారాన్ని గురించి ఆలోచించ సాగాడు.

3

ఆ రోజు మొదలు కందసామి, వెంకటేశ్వర్లు ఒకళ్ళకొకళ్ళు ఎదురుపడ్డా కొరకొరా చూస్తూ, తప్పుకొని తిరగసాగారు. ఇద్దరిలోనూ, ద్వేషం కూడుకట్టుకొని బలపడుతోంది అనుక్షణమూ. దీనికి తోడు అగ్నిలో ఆజ్యం పోసినట్లు కాంతమూ, కందస్వామి భార్య వళ్ళియమ్మా మధ్యమధ్య కీచులాడుకుని, ద్వేషాన్ని పెంచసాగారు. అయితే, వెంకటేశ్వర్లుకు ఒక భయంమాత్రం వుంటూ వొచ్చింది. కందసామి తనను ఇల్లు ఖాళీచెయ్యమంటాడేమోనని. అయితే, కందసామి అలా చెయ్యలేదు. చెయ్యకపోవడానికి ఓ కారణం వుంది. వెంకటేశ్వర్లు అద్దె సరిగ్గానే ఇస్తూ వొచ్చాడు, అప్పటి వరకూ. అట్లాంటప్పుడు అకారణంగా ఇల్లు ఖాళీ చెయ్యి అంటే, తన్నటానికి సిద్ధపడతాడేమో అని కందసామి భయపడ్డాడు. పైకి కందసామి గంభీరంగా మాట్లాడినా, రక్తం ప్రవహించాలని ప్రగల్భాలన్నా క్రియకు సాధువూ, పిరికీని. నెల గడిచిపోయింది ఇట్లాగే. గుమాస్తాల జీవితం ప్రతి నెలా సాఫీగా జరగదు. ఏదో అనవసరపు ఖర్చులో అత్యవసర ఖర్చులో తగుల్తాయి ఒక్కొక్కప్పుడు. వెంకటేశ్వర్లు ఎంత సర్ది వాడినా అద్దె సమయానికిద్దామంటే పడకవొచ్చింది ఆ నెల. భార్యని పురిటికి పంపాల్సివొచ్చింది. పైగా హోటల్ భోజనానికి పెట్టుబడి పెట్టాల్సిన అవసరం పట్టింది. కందసామి చేత అడిగించుకోకుండానే, అద్దె ఇవ్వాలని విశ్వప్రయత్నం చేశాడు, వెంకటేశ్వర్లు. ఎంతోమంది స్నేహితుల్ని చేబదులు అడిగాడు. దొరకలేదు. ఎట్లానా భగవాన్! అని దిగాలు పడిపోయి, ఇక ఏమైనా సరేనని నిర్ధారణ చేసుకుని ఊరుకున్నాడు వెంకటేశ్వర్లు.

అయితే, వెంకటేశ్వర్లు అనుకున్నట్లు కందసామి అద్దెకోసం నిలదియ్యక పోవటం చాలా ఆశ్చర్యం కలిగించింది. ప్రతిరోజూ ఇవ్వాళ వుంది యుద్ధం అనుకోటం, అట్లా కాకపోవటం జరిగింది.

ఇక రేపు ఫస్టుతారీకు అనగా, వెంకటేశ్వర్లు ఆ వేళ సాయంత్రం ఆలస్యంగా ఇంటికి వొస్తూ గడప ఎక్కుతుండగా, కందసామి చాలా దిగాలు మొహం వేసుకుని, అరుగుమీద కూర్చుని ఉన్నవాడల్లా వెంకటేశ్వర్లుని చూడగానే లేచి, ''సారే ఒకమాట చెప్తాను వస్తురా?'' అని దిగులుగా పలకరించాడు.

ఇంటి బాడిగ గురించే కాబోలు. తన పరువు ఈ ఒక్క రోజు నిలబెడితే, రేపు జీతం వొచ్చునే? పారేయొచ్చునే! అన్నాళ్ళు ఆగినవాడు ఈ ఒక్క రోజు ఓపిక పట్టకపోవటం కుట్ర కాకపోతే, రేపు తనకి జీతం వొస్తుందని వాడికిమాత్రం తెలీదు? అని ఐదు నిమిషాలపాటు ఆలోచిస్తో ఆగిపోయినాడు, మాటామంతీ లేకుండా.

'' ఏమి సార్ యోచిస్తుంటివి? రా సార్. 2వ తారీకున ఇల్లు ఖాళీ చెయ్యాలి సార్'' అని మెల్లిగా జ్వరపడ్డవాడిలా అన్నాడు, కందస్వామి.

వెంకటేశ్వర్లు నిలువునా నీరైపోయినాడు. తను అనుకున్నదంతా అయింది. నుంచున్న పళంగా ఇల్లు ఖాళీ చెయ్యమంటే తను ఎక్కడికి పొయ్యేట్టు? ఛట్, ఇట్లా కానేకాదు. ఇల్లు ఖాళీ చెయ్యకపోతే ఏం చేస్తాడు వీడు? అదీ చూదాం అనుకుంటూ, ద్వేషం, పౌరుషం కలగలిసిన గొంతు పెట్టి ''నేను ఖాళీ చెయ్యను: ఏం చేస్తావో చెయ్యి'' అన్నాడు.

కందసామి, అరుగుదిగి వెంకటేశ్వర్లు దగ్గిరకి వొచ్చి భుజంమీద చెయ్యివేసి, ''అదికాదు సార్. మన ఇంటివాడుండాడే మర్వాడీ, వాడు మొన్న బాడిగకి వొచ్చినాడు సార్. వాడికిదా నేను రెండుమాసాల బాడిగ బాకి ఉంటిని. ఏం చేస్తును? మీరే చెప్పుమి. మా భార్యకి జ్వరం వొచ్చినాది సార్. మీరు ఇచ్చిన డబ్బుగూడ డాక్టర్కిస్తిని. అందుకుదా మర్వాడీ, నన్ను గూడదా ఇల్లు ఖాళీచెయ్యమని చెప్పేసినాడు సార్. నేనుదా ఏంచేస్తును సార్?'' అన్నాడు చాలా ఖిన్నుడై కన్నీళ్లు పెట్టుకుంటో.

వెంకటేశ్వర్లుకీ కళ్ళవెంట నీళ్లు వొచ్చినై. అతడు ధైర్యంగా కందసామి, చెయ్యిపట్టుకుని ఊపుతో ''భయపడకు కందసామి. మనం ఇద్దరం కలసి నిలబడదాం. మనని ఖాళీ చెయ్యమంటానికి వాడికి ఎన్ని గుండెలో నేను చూస్తాను!'' అన్నాడు.

''వొద్దుసార్, వొద్దు. వాడికి మనకి జగడం ఎందుకుసార్? నేనుదా నిన్ననే వేపేరిలో వేరే పూరిల్లు చూస్తిని. రెండు భాగాలుదా వుండాది. మనం అక్కడికి పోతుమా?'' అన్నాడు కందసామి, సహజంగా దరిద్రులలో ఉండే సహజమైన మానవత్వాన్ని ప్రదర్శించి.

వెంకటేశ్వర్లుకి, నిజంగా చాలా జాలీ దుఃఖమూ వొచ్చింది. అనవసరంగా కందసామితో పేచీ పడ్డందుకు విచారిస్తూ ''కందసామి, నీతో ఆవేళ పోట్లాడినందుకు ఏమీ అనుకోకు. మద్రాసు నీదీ కాదు, నాదీ కాదు! డబ్బున్న వాడిది! రేపే మనం ఇంటి బాకీ అంతా ఇచ్చేసివెళ్ళిపోదాం!'' అన్నాడు, కృతజ్ఞతావేశంతో బొంగురుపోయినగొంతు సవరించుకుంటో.

కందసామి, ''నిజంసార్. మీరు చెప్పినది నిజమే సార్, డబ్బు ఉన్నవాడిదే సార్ పట్నం'' అన్నాడు, యావత్తు తమిళ ప్రాతినిధ్యాన్ని మరిచిపోయి.

(అక్టోబర్, 8, 1948 – తెలుగు స్వతంత్ర)